

SLUČAJNI ARHEOLOŠKI NALAZI IZ PODRAVSKIH ŠLJUNČARA U MUZEJU GRADA KOPRIVNICE

ACCIDENTAL ARCHEOLOGICAL FINDS IN PODRAVINA'S GRAVEL EXPLOITATION ARTIFICIAL PONDS, ON EXHIBIT AT KOPRIVNICA TOWN MUSEUM

Robert ČIMIN

Muzej grada Koprivnice

Trg dr. Leandera Brozovića 1

HR - 48000 Koprivnica

arheo@muzej-koprivnica.hr

Primljeno/Received: 12. 8. 2013.

Prihvaćeno/Accepted: 8. 11. 2013.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK/UDC 904 (497.5 Drava) 653

SAŽETAK

Podravina obiluje umjetnim šljunčarama, odnosno antropogenim jezerima na kojima čovjek eksploatira geološki materijal (šljunak, pijesak) za građevinske potrebe, a u nekima od njih pronađena je veća količina arheoloških predmeta iz različitih povijesnih razdoblja. Gledajući sam arheološki materijal dalo bi se zaključiti kako su to najbogatiji ili barem najkompleksniji lokaliteti u Podravini, ili barem uvjetno rečeno "lokaliteti", budući da se svi pronađeni predmeti nalaze izvan konteksta i jedina mogućnost jest zabilježiti njihovo postojanje u vremenu i prostoru. Tako nalaz postaje izuzetno vrijedan muzejski predmet, dok je arheološkoj struci zanimljiv u okviru određenih znanstvenih analiza, kartiranja pojedinih predmeta i drugih usporedbi. Pored toga, bitno je reći kako sve te predmete nisu pronašli arheolozi, već radnici na eksploatacijskim poljima koji su tek u iznimnim situacijama neki predmet ustupili koprivničkom muzeju, a u većini su slučajeva pronađeni predmeti završili u obiteljskim zbirkama do kojih je ponekad gotovo nemoguće doći. Svakako treba spomenuti pojedine privatne sakupljače koji su vrlo otvoreni za suradnju s arheolozima (Ivan Zvijerac, Josip Cugovčan, Milan Laklija). Upravo stoga, u ovom se radu donosi tek uži izbor pronađenih arheoloških predmeta iz podravskih šljunčara koji se danas čuvaju u Muzeju grada Koprivnice sa ciljem širenja svijesti o očuvanju kulturne baštine, duboko se nadajući kako će doći do ustupanja nekih novih nalaza u Muzej grada Koprivnice, ustanovu gdje se predmetu može pružiti valorizacija kakvu i zaslužuje.

Ključne riječi: rijeka Drava, šljunčara, slučajni arheološki nalaz, paleontologija, pretpovijest, antika, srednji i novi vijek

Key words: Drava river, gravel exploitation artificial pond, archeological finds, paleontology, prehistory, antiquity, Middle and Modern ages

1. UVOD

Rijeka Drava oduvijek je bila važan čimbenik u životu ljudi podravskog kraja, a kao prirodna barijera ponekad je ljude spajala, ponekad pak razdvajala, no gotovo uvijek privlačila na osnivanje naselja u neposrednoj blizini i potom na njenu eksploataciju na najraznolikije moguće načine. Od prvih poznatih kultura na panonskom prostoru mnogi su narodi upravo u nizinama rijeke Drave podizali naselja, ali gotovo nikada na samoj obali rijeke budući da je tijekom prošlosti ona ostala neukroćena i nekako svojeglava pa je vrlo često mijenjala svoje korito i tok. I u današnje se vrijeme čovjek suočava sa sličnim problemima, pokušavajući ju zadržati unutar njenih koritom zadanih okvira, a u posljednjih nekoliko godina svjedoci smo sve učestalijih prijetnji izlivanja rijeka na području sjeve-

rozapadne Hrvatske, poglavito u Turopolju i Međimurju, a katkad i u podravskom kraju. Promjenom toka i/ili izlivanjem iz korita tijekom dužeg perioda rijeka u podravskom krajoliku za sobom ostavlja brojna tresetišta, močvarišta, stare rukavce i mrtvice. Te pojave događaju se ponajprije u zimskim i proljetnim danima kada, uslijed otapanja snijega i leda u prialpskom području, vodostaj Drave naglo nabuđa i velikom snagom krene nizvodno prema Dunavu. S istim su se problemima suočavali i nekadašnji stanovnici Podravine, pa su sukladno tome podizali naselja na otvorenim blago povišenim brežuljcima čime bi se donekle osigurali od poplava, a ona bi se češće nalazila u blizini dravskih pritoka koji se s obronaka Bilogore spuštaju prema većoj rijeci. Rječice i potoci poput Gliboki, Komarnice ili Zdelje ljudima bi osiguravali svježju i čistu izvorsku pitku vodu, određeni ulov, ali i vodu potrebitu za stoku i poljoprivredne kulture, a najbolji primjeri tih naselja su: Vratnec 2 i Cerine 7 kod Koprivnice, Grede kod Delova, Volarski breg sjeverno od Virja ili Koprivnički Bregi - Seče.

U radu se donosi kratak pregled¹ najznačajnijih slučajnih arheoloških (većinom metalnih) nalaza pronađenih na podravskim šljunčarama,² odnosno umjetnim antropogenim jezerima nastalih ljudskim iskorištavanjem geoloških naslaga šljunka i pijeska od sredine 20. st. pa sve do današnjih dana: Jegeniš kod Legrada, Šoderica kod Botova i Prosenice kod Gabajeve Grede. Pronađeni predmeti pričaju i upotpunjuju spoznaje o životu nekadašnjih ljudi, a kako rijeka Drava predstavlja jedan od najvažnijih prometnih pravaca između jugoistočnog alpskog područja i donjeg Podunavlja (srednje Europe i južne Panonije), istovremeno ukazuju i na određene kontakte i utjecaj kulturnih skupina prilično udaljenih krajeva.

Predstavljeni predmeti dio su fundusa Muzeja grada Koprivnice koji je nastajao još od njegova osnivača dr. Leandera Brozovića (1945. - 1962.), a njegovim putem nastavili su Sonja Kolar (1963. - 1976.), Zorko Marković (1978. - 2000.) i Igor Kulenović (2000. - 2004.). Posebice treba istaknuti vrlo vrijedne vanjske suradnike Muzeja Martina Nemeca i Ivana Zvijerca, koji su tijekom posljednjih 30-ak godina 20. st. znatno obogatili muzejski fondus te im se ovim putem još jednom zahvaljujem.³ Arheološki predmeti potječu iz razdoblja pretpovijesti, antike, srednjeg i novog vijeka, a određeni broj nalaza pripada paleontološkom materijalu, koji čine predmete od izuzetnog značaja za proučavanje najstarijih razdoblja života u Podravini. Predmeti su prikazani kronološkim slijedom, krenuvši od najstarijih predmeta koje Muzej grada Koprivnice posjeduje kameno doba (paleontološki nalazi, 12000. - 8000. g. pr. Kr.), preko bakrenog (3500. - 2100. g. pr. Kr.), brončanog (2100. - 800. g. pr. Kr.) i željeznog doba (800. g. pr. Kr. - 0. g.), pa sve do antike (1. - 5. st.), srednjeg (8. - 16. st.) i novog vijeka (17. - 18. st.).

¹ Autor teksta prvi put se susreo s količinom i bogatstvom nalaza iz podravskih šljunčara prilikom izrade arheološke studije za potrebe "Studije o utjecaju eksploatacije građevnog pijeska i šljunka na eksploatacijskim poljima Mlad i Šoderica kod Botova te Prosenica I i Prosenica II kod Gabajeve Grede" za naručitelja SPP d.o.o. Varaždin u proljeće 2009. g..

² Sličan rad objavio je i Zorko MARKOVIĆ, "Arheološki nalazi iz šljunčara otkrivaju najstariju povijest Podravine", *Hrvatske vode* IX/36, Zagreb, 2001, 295-300., a Ivan Zvijerac u nekoliko je navrata dotaknuo arheološke nalaze iz podravskih šljunčara: Zorko MARKOVIĆ, Ivan ZVIJERAC, "Arheološko-povijesni slijed naseljavanja Torčeca i okolice", u: Hrvoje PETRIĆ (ur.), *Povijest Torčeca*, Koprivnica, 2000, 44-59; Ivan ZVIJERAC, "Iz najstarije đelekovečko-imbrivečke prošlosti", u: Dragutin FELETAR, Hrvoje PETRIĆ (ur.), *Općina Đelekovec. Povijesno-zemljopisna monografija*, Đelekovec, 2008, 57-90; Ivan ZVIJERAC, "Arheološka topografija područja općine Molve", u: Mario KOLAR, Hrvoje PETRIĆ (ur.), *Molve - ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju (1658.-2008.)*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 350-te obljetnice osnivanja današnjeg sela Molve, Molve, 2010, 10-29.

³ U nekoliko navrata Zorko Marković objavljivao je pojedinačne, većinom metalne, slučajne nalaze pronađene u podravskim šljunčarama, a tijekom 80-ih godina 20. st. autor je i triju izložaba slične tematike (Zorko MARKOVIĆ: 1.) *Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo koprivničkog kraja*, OOUR Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 1981; 2.) *Metal s arheoloških nalazišta Podravine*, OOUR Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 1989; 3.) *Izbor iz zbirke Zvijerac*, Koprivnica, 1995). Pored toga, pojedinačni nalazi u više su navrata izazivali interes arheologa iz Arheološkog muzeja Zagreb (Zdenko Vinski, Željko Demo) i Instituta za arheologiju (Željko Tomićić, Daria Ložnjak-Dizdar, Tajana Sekelj Ivančan, Dunja Glogović), te su ih objavljivali u brojnim stručnim i znanstvenim radovima.

2. KAMENO DOBA

Tijekom čitavog pleistocena (1,6 milijuna godina do prije 10.000 godina) na euroazijskom području učestalo su mijenjani životni uvjeti u kratkim vremenskim intervalima koji su uzrokovali migracije i brze promjene u sastavu biljnog i životinjskog svijeta. Ledeni pokrivač tako je u gornjem pleistocenu (125000 - 8000 g. pr. Kr.) zahvaćao alpske i karpatske planinske vrhove, kao i one na istočnom Balkanu te je tako okruživao čitavo Panonsko područje koje nije bilo okovano snijegom i ledom. Upravo stoga, nastala je mogućnost stvaranja umjerene klime s mnoštvom travnatih stepa i različitih tipova šumske vegetacije što je činilo posljednje utočište životinjskog svijeta koji je obilovao vrstama čiji se nasljednici i danas mogu susresti na sličnim staništima. Stanovnici stepa na području Hrvatske i susjednih područja bili su: mamut, bizon, pragovedo, golemi jelen, nosorog i druge životinje (hijena, ris, vuk, medvjed, lav, dabar),⁴ a ostatci većine kojih je potvrđena⁵ uz rijeku Dravu te se mogu vidjeti u bogatim paleontološkim zbirkama obitelji Zvijerac (Torčec) i Josipa Cugovčana (Podravske Sesvete).⁶

Prestankom ledenog doba neke životinjske vrste u potpunosti nestaju, a za neke se pretpostavlja da je važnu ulogu u njihovom nestanku imao čovjek. Prema tome, razlog nestajanja nisu samo promijenjeni uvjeti života kojima se pojedine životinje nisu uspjele prilagoditi, već i čovjek koji je određene vrste vjerojatno prekomjerno izlovljavao. U vrijeme posljednjeg ledenog doba krajem gornjeg pleistocena, led s Alpa naglo se otapa i mnoge se rijeke pretvaraju u velike bujice koje sa sobom prenose i velike količine geološkog materijala. Materijal se uslijed slabljenja vodene snage postepeno sedimentira uz tok rijeke Drave uslijed čega nastaju deblji geološki slojevi,⁷ a pored geoloških sedimenta, naplavine donose i životinjske ostatke koji su se očuvali u postojećim uvjetima čuvanja gdje je izolacija šljunka, pijeska i gline stvorila uvjete potrebne za fosilizaciju (nedostatak svjetla i kisika, stalni pritisak, sterilni uvjeti, postojana vlažnost i temperatura).⁸

Najčešći stanovnik Podravine (prema količini koštanih ostataka) bio je vunasti mamut (*Mammuthus primigenius*, Blumenbach 1799)⁹ koji je živio diljem Europe, Azije i Sjeverne Amerike. Tijelo mu je bilo pokriveno gustim krznom ispod kojeg se nalazio debeli sloj masnog tkiva kao zaštita od hladnoće. Visine do nekoliko metara (4-5 m) mogao je težiti i preko 5 tona. Kljove su mu bile jače uvijene (duge do 3 m), a koristile su mu za razgrtanje snježnih nanosa pri traženju hrane (zimzeleno raslinje, mlada vrba, breza, trava). Našim područjima kretali su se unutar većih krda u nizinama uz rijeke pa se tako u riječnim naplavinama pronalaze brojni primjerci kosti i zubiju. Među najznačajnijim nalazištima mamuta u Europi treba izdvojiti lokalitet Nosak u nekadašnjoj delti rijeke Morave kod Kostolca u Srbiji gdje je u posljednjih nekoliko godina (2009. - 2012.) u debelom lesnom nanosu pronađen veći broj jedinki mamuta što se tumači dvjema teorijama: ili je riječ o potvrdi neke prirodne katastrofe

⁴ Sanja VIDOVIĆ, *Ledenodobni sisavci*, Muzej Slavonije Osijek (katalog izložbe), Osijek, 2010, 8-9.

⁵ Svi su ti koštani i okamenjeni nalazi slučajnog porijekla, pronađeni u šljunčarama ili uz korito rijeke Drave, a treba napomenuti kako je jedino arheološko iskopavanje paleontološke životinje provedeno kod Ludbrega 1982. g. pod vodstvom Marine Šimek (Gradski muzej Varaždin), prigodom čega je istražen veći dio skeleta vunutog nosoroga (*Coelodonta antiquitatis*), a prigodom istraživanja uzet je i gipsani otisak nalaza. Marina ŠIMEK, "O važnom paleontološkom nalazu nedaleko Ludbrega", *Muzejski vjesnik* 7, Čakovec, 1984, 65-80. To je jedini nosorožac koji se ikada prilagodio hladnim klimatskim prilikama na otvorenim ravnicama i tundra-ma sjeverne Europe i istočne Azije.

⁶ Ivan ZVIJERAC, "Iz starije prošlosti koprivničko-đurđevačke Podravine", *Scientia Podraviana* XV/17, Koprivnica, 2003, 21-22; ZVIJERAC, 2008, 62.

⁷ Na tim mjestima tijekom 20. st. nastaju brojna eksploatacijska polja šljunka i pijeska.

⁸ Ivan ZVIJERAC, "Faunističke zajednice starijeg i srednjeg kamenog doba koprivničke Podravine", u: Hrvoje PETRIĆ (ur.): *Povijest Torčeca*, Torčec, 2000, 39-43.

⁹ Osnovni podatci i opis životinje preuzet iz kataloga izložbe održane u Muzeju Slavonije Osijek. VIDOVIĆ, 2010, 11-13.

Slika 1. Kljova vunastog mamuta pronađena u šljunčari Gabajeva Greda 1994. g. (fototeka Muzeja grada Koprivnice).

ili je pronađeno prvo groblje mamuta na svijetu!¹⁰ Usput rečeno, i u Hrvatskoj je između 1995. i 2001. g. na gliništu Ljeskovac - Dren kod Vinkovaca pronađen veći broj mamuta (4 kostura).¹¹

U Muzeju grada Koprivnice čuva se svega 20-ak primjeraka ostataka vunastog mamuta, a najvećim dijelom riječ je o ulomcima zubiju i kljova. Krajem siječnja 2013. g. u Muzej je dopremljena okamenjena kost dužine 65 cm (Tab. 1-1) koju je bez naknade donirao Željko Markov iz Novog Virja, a pronašao ju slučajno uz obalu rijeke Drave koja je tamo "izbačena" nakon naglog otapanja veće količine snijega u prialpskom prostoru. Odmah po dopremanju predmeta ustanovljeno je kako se radi o nadlaktičnoj kosti vunastog mamuta koji je tako upotpunio najmanju muzejsku Zbirku paleontologije, kao jedini takav primjerak. Pored te kosti, u Muzeju postoji još i veći dio donje čeljusti s kutnjacima (Tab. 1-3) te veći broj lamela kutnjaka (Tab. 1-4) pronađenih u raznim šljunčarama (Gabajeva Greda, Šoderica kod Botova, Čingi-Lingi). U listopadu 1994. g. u Gabajevoj Gredi pronađena je mamutova kljova,¹² koja je već prigodom pronalaska bila u stanju raspadanja, a ubrzo potom je nažalost uslijed neadekvatne pohrane i smještaja u potpunosti propala.¹³ Kljova je bila dužine oko 1,20 m, gornja širina čeljusne strane kosti oko 13 cm, a donja oko 8 cm. Druga kljova mamuta (Tab. 1-2) nepoznatog je porijekla i mnogo manjih dimenzija (dužina tek 61 cm) te je na vrijeme očuvana i danas čini jedini koprivnički primjerak.

Sjeverna Hrvatska obiluje pretpovijesnim arheološkim nasljeđem, a na području koprivničko-đurđevačke Podravine izniman doprinos dao je Zorko Marković koji se od prvih dana u Muzeju grada Koprivnice posvetio istraživanju najstarijih pretpovijesnih lokaliteta na kojima je potom sustavno

¹⁰ Teorija je donesena pod pretpostavkom da su mamuti iste porodice ili obitelji, vjerojatno kao i današnji slonovi, imali običaj umiranja na jednom posebnom mjestu do kojeg su prevaljivali izuzetno velike udaljenosti.

¹¹ Ivana ISKRA-JANOŠIĆ, "Nalaz mamuta u Novom selu kod Vinkovaca", *Obavijesti - Hrvatsko arheološko društvo* XXXIII/3, Zagreb, 2001, 56-59.

¹² Zorko MARKOVIĆ, "Nekoliko prinova u zbirkama Muzeja grada Koprivnice", *Scientia Podraviana* VII/11, Koprivnica, 1995, 4.

¹³ U proljeće 2009. g. radnici na šljunčari Šoderica kod Botova autoru teksta pokazali su nekoliko ulomaka mamutovih kutnjaka u vrlo lošem već trusnom stanju, a uslijed nepoznavanja čuvanja sličnih nalaza, odnosno prepuštanjem naglom sušenju, vjerujem da je na isti način izgubljeno još mnogo paleontoloških ostataka. Prema riječima Josipa Cugovčana, prilikom eksploatacije materijala na šljunčari Pjeskara kod Podravske Sesvete plovećim bagerom je prije nekoliko godina izvađena čitava lubanja mamuta koja je nekoliko trenutaka nakon vađenjaradnicima ponovno skliznula u šljunčaru i nikada više nije pronađena. Poznavajući pristup pronalazača takvih nalaza, možda je i bolje da se upravo to i dogodilo umjesto da propadne nakon nekoliko dana.

radio više od dva desetljeća.¹⁴ Tragovi naseljavanja iz vremena najranijih neolitičkih kultura na podravskom području zabilježeni su na lokalitetima Podvratnec kod Đelekovca, Poljane kod Delova i Vlaškom polju kod Gole, ali u Muzeju ne postoji arheološki predmet iz šljunčara koji bi pripadao tom razdoblju.

3. BAKRENO I BRONČANO DOBA

U vrijeme eneolitika ili bakrenog doba u većem se obliku pojavljuje stočarstvo, odnosno nastaje njegova postupna prevlast nad zemljoradnjom, a u isto se vrijeme pojavljuje i prva metalurška djelatnost iskorištavanjem prirodne bakrene rude. Najznačajnije središte u Podravini u to vrijeme svakako jest lokalitet Seče kod Koprivničkih Bregi koji je Marković istraživao duži niz godina i gdje je uvidio određene posebnosti u odnosu na stariji brezovljanski tip sopotske kulture i mlađu lasinjsku kulturu. Posljednja faza eneolitika uglavnom je vezana uz vučedolsku kulturu, koja je na našem području potvrđena višegodišnjim istraživanjima lokaliteta Koprivnička Rijeka - Rudina.

Razdoblju bakrenog doba možda bi se mogla pripisati bakrena kalupasta sjekira (Tab. 2-2) jezičastog oblika bez otvora za dršku (njem. *Flachbeil*). Vrlo je dobro sačuvana, dužine 19,1 cm, širine 6,1 cm i najveće debljine oko 1 cm. Potječe iz Šoderice kod Botova, a Muzeju ju je 1953. g. prodao Ivan Heri iz Đelekovca (MGKc 8). Iako je takav predmet vrlo teško sa sigurnošću vremenski odrediti, po načinu izrade mogla bi se smjestiti u kasno bakreno ili rano brončano doba (2500. - 1700. g. pr. Kr.).¹⁵

Brončano doba u Hrvatskoj obilježeno je značajnim tehnološkim napretkom u metalurgiji,¹⁶ ali i pojavom novih stepskih nomadskih populacija koje sa sobom donose i novinu u sahranjivanju pokojnika putem spaljivanja i polaganja u keramičku urnu (kultura polja sa žarama). Vrijeme je to kada su učestale ostave u kojima se odlaže veća količina oružja, oruđa, konjske opreme ili nakita poput ostave s lokaliteta Poljane kod Delova.¹⁷ Od arheološki istraživanih lokaliteta posljednja faza brončanog doba zabilježena je na lokalitetima Cerine 7 kod Koprivnice i Volarskom bregu kod Virja.¹⁸ Nešto starijem razdoblju pripisuje se lokalitet Koprivnički Ivanec - Piškorica i veže se uz pojavu lencske keramike u razdoblju ranog i srednjeg brončanog doba.

Vrlo vrijedan predmet tog razdoblja čini oštrica brončanog mača (Tab. 2-1) koji je u Muzej donio Vlado Prlog iz Koprivnice 1994. g. (MGKc 5818) te dao podatak o njegovu pronalasku u Gabajevoj Gredi.¹⁹ Predmet je dužine sječiva 37,2 cm, širine 4,1 cm i najveće debljine na rebru oko 0,9 cm. Po sredini se nalazi neznatno asimetrično i šiljato rebro, kojeg omeđuje po jedan dublji žlijeb (brazda) širine oko 1 mm, a pri kraju (dnu) oštrice nalazi se još jedan žlijeb usporedan s unutarnjim (dugi 13 cm). Mač pripada brončanodobnoj Kulturi polja sa žarama i datira u šire vremensko razdoblje od

¹⁴ Vidi doktorsku disertaciju: Zorko MARKOVIĆ, *Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba*, Koprivnica, 1994.

¹⁵ Zorko MARKOVIĆ, "Novi prilozi poznavanju prethistorije u Podravini", *Podravski zbornik* '81, Koprivnica, 1981, 200, T. 8/sl.1.

¹⁶ Dodavanjem kositra u bakar dobivena je nova legura nazvana broncom.

¹⁷ Ostava se čuva u Zbirci Alečković u Hlebinama, a pronađena je prilikom terenskog pregleda lokaliteta Poljane u proljeće 1999. g. Igor KULENOVIĆ, Miralem ALEČKOVIĆ, "Novi nalaz ostave brončanih predmeta s lokaliteta Poljane", *Opvscvla arcaeologica* 27, Zagreb 2003, 157-163.

¹⁸ Istraživanja oba lokaliteta provodio je Muzej grada Koprivnice; Cerine 7 u više navrata, a posljednji put 2001.-2001. g. (Igor KULENOVIĆ, "Arheološka istraživanja na naselju Cerine VII kod Koprivnice", *Podravski zbornik* 30, Koprivnica, 2004, 315-328), a Volarski breg u proljeće 2010. (Robert ČIMIN, *Zaštitna arheologija višeslojnih nalazišta Virje - Volarski breg (2008., 2010.) i Delovi - Grede I (1982.)*, Muzej grada Koprivnice (katalog izložbe), Koprivnica, 2011).

¹⁹ Ivan Zvijerac sumnja u točnu lokaciju tog predmeta i pretpostavlja kako je ipak riječ o Jegenišu kod Legrada. MARKOVIĆ, 1995, 11.; Zorko MARKOVIĆ, "Tri zanimljiva pretpovijesna predmeta iz Podravine", *Muzejski vjesnik* 20, Varaždin, 1997, 8.

Slika 2. Koprivnički zubar Martin Nemec u privatnoj arheološkoj zbirci (fototeka Muzeja grada Koprivnice).

1200. - 1000. g. pr. Kr. na temelju analogija sličnih mačeva u Austriji, sjevernoj Dalmaciji ili velikoj ostavi Brodski Varoš kod Slavonskog Broda.²⁰

Drugi brončani mač (Tab. 2-5) iz Šoderice kod Botova predstavlja jedini koprivnički primjerak mača tipa Annenheim.²¹ Dobro je očuvan, iako mu nedostaje sam vrh oštrice, a u Muzej je dospio posredovanjem Franje Lucha iz Koprivnice 1959. g. (MGKc 9). Drška mu je u obliku jezičca, a posjeduje tri rupe za pričvršćivanje, dok se još po dvije rupe nalaze na ramenu mača. Ukupna duljina iznosi 39,8 cm, širina ramena 5 cm, a širina sječiva 3,3 cm. Presjek sječiva ima blago elipsoidni oblik, a od ramena prema vrhu oštrice protežu se dva usporedna žlijeba. Mač je datiran 2. fazu Kulture polja sa žarama, odnosno kroz čitavo 12. i 11. st. pr. Kr.²²

Brončano koplje (Tab. 2-3) iz Šoderice kod Botova u Muzej je donio Ivan Heri iz Đelekovca 1953. g. (MGKc 10). Koplje ima listoliki oblik, po čijoj se sredini proteže rebro kružnog presjeka koje je u stvari svojevrsan nastavak tuljca ili nasadnika za motku. Duljine je 21,6 cm, najveća širina lista iznosi 4,5 cm, a sam tuljac ima dužinu od 3,1 cm.²³ Prema analogiji i sličnosti s većim brojem kopalja iz ostave u Tenji može se datirati u 2. fazu Kulture polja sa žarama, odnosno kroz čitavo 12. st. pr. Kr.,²⁴ a moguće je da je dio iste ostave kao i prethodno opisani mač jer je pronađen u njegovoj blizini.

²⁰ Ksenija VINSKI-GASPARINI, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar, 1973, T. 54-1, 10; MARKOVIĆ, 1997, 8-9.

²¹ Prema saznanjima autora teksta u Podravini se po jedan primjerak istog tipa mača nalazi se u Zbirci Zvijerac u Torčecu i privatnom vlasništvu Zorana Kovačića iz Drnja.

²² VINSKI-GASPARINI, 1973, T.26-1; MARKOVIĆ, 1981, 200, T. 8/sl.2.

²³ MARKOVIĆ, 1981, 200, T. 8/sl.3.

²⁴ VINSKI-GASPARINI, 1973, T. 31-32.

Brončani bodež s položaja Preložnički berek²⁵ (Tab. 2-4) između Đurđevca i Severovaca pronađen je prilikom dublje poljoprivredne obrade zemljišta 1962. g., a u Muzej ga je donio Đuro Jančijev 1965. g. (MGKc 599). U gornjem je dijelu prelomljen, a sačuvana dužina oštrice iznosi 25,3 cm i najveće je širine 2,8 cm. Po sredini sječiva prolazi vrlo naglašeno rebro ovalnog presjeka. Slični se bodeži pronalaze na lokalitetima Vukovar - Desna bara i Tomašica, a datiraju u kasnu fazu srednjeg brončanog doba (14. - 13. st. pr. Kr.).²⁶

Predloženi su svi brončanodobni nalazi iz fundusa Muzeja grada Koprivnice, a od ostalih poznatih nalaza trebalo bi svakako barem spomenuti nekoliko vrlo značajnih predmeta koji se nalaze u Zbirci Zvijerac, poput brončanog kotlića iz Gabajeve Grede datiranog oko 1100. g. pr. Kr. ili brončanog bodeža iz šljunčare Vidak kod Torčeca.²⁷ Predmeti su to koji arheolozima čine izuzetno vrijedne nalaze prilikom proučavanja brončanog doba sjeverne Hrvatske.

4. ŽELJEZNO DOBA

I početak željeznog doba povezuje se uz napredak metalurgije, odnosno korištenje željeza kao novog metala na europskim prostorima.²⁸ Usporedno s time, pojavljuju se novi narodi u vidu konjaničkih populacija poput tzv. trako-kimerijske skupine uz koju se povezuje pojava kneževskih tumula kao novi oblik sahranjivanja vidljiva u hrvatskoj kulturnoj grupi Martijanec - Kaptol. Vrlo značajan lokalitet u Podravini jest Sveti Petar Ludbreški²⁹ gdje je arheološkim istraživanjima prije više od 30 godina potvrđena metalurgija željeza. Početkom 4. st. pr. Kr. započinje mlađe željezno doba dolaskom keltskih ratničkih populacija koji donose visoku tehnologiju obrade metala, kovanje vlastitog novca, novu modu odijevanja i nakit, ali i unapređivalu tehnologiju proizvodnje kvalitetne keramike primjenom brzovrtećeg lončarskog kola. Vrlo značajan nalaz za to razdoblje jest ostava novca iz Svete Ane na položaju Kostanj (svrstana u zaseban đurđevački tip novca), a od latenskih su lokaliteta istraživani položaji Volarski breg kod Virja i Grede i kod Delova.³⁰

U Muzeju grada Koprivnice čuva se veći broj kopanja koja bi se mogla pripisati željeznom dobu, a među kojima tek jedno posjeduje odlike razdoblja starijeg željeznog doba ili halštata (Tab. 3-1). To je dugačko željezno koplje u obliku lovorovog lista, s jako istaknutim rebrom, na vrhu malo povijeno. Sa strane lista su rebrena ojačanja koja na tuljcu naglašavaju žljebove. Rebro završava prije vrha lista, tvoreći žljebove. Pri dnu je kružni tuljac za nasad motke s ostacima dvaju zakovica za njeno pričvršćivanje. Ukupna dužina iznosi 40,8 cm, dužina tuljca 12,5 cm, a njegov je promjer 3,8 cm. Nije sasvim poznato da li je koplje pronađeno u Šoderici ili Jegenišu, a u Muzej ga je vjerojatno donio Martin Nemec (MGKc 5819).

Druga koplja pripadaju mlađem željeznom dobu,³¹ a ovdje se donosi izbor od sedam primjeraka. Uskoliko željezno koplje malo savijenog lista (Tab. 3-2) potječe iz jedne od podravskih šljunčara, a u Muzej ga je donio Marijan Levatić iz Križevaca 1996. g. (MGKc 5816). Na listu je vidljivo blago

²⁵ Na tom su prostoru već dugo poznate naslage geološkog materijala, a tvrtka Segrad d.d. iz Đurđevca pokrenula je postupak ishođenja dozvole njegove eksploatacije (Studija utjecaja na okoliš izrađena je 2010.), no do danas ti radovi nisu započeti. Upravo je stoga i predmet uvršten u ovaj rad.

²⁶ MARKOVIĆ, 1981, 200, T. 8/sl.4.

²⁷ Daria LOŽNJAK DIZDAR, "Brončani kotlić iz Drave kod Koprivnice", *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24, Zagreb, 2007, 69-78.); Dunja GLOGOVIĆ, Slobodan MIKO, "Nekoliko brončanodobnih nalaza iz okolice Torčeca pokraj Koprivnice i njihova spektrometrijska analiza", *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 18, Zagreb, 2000, 103-111.

²⁸ Željezo je na Bliskom istoku korišteno mnogo ranije, a pretpostavlja se kako se na području današnjeg Irana koristilo već u 5. tisućljeću pr. Kr., a negdje između 3. i 2. tisućljeća pr. Kr. pronalaze se ostaci obrađenog željeza u područjima Mezopotamije, Anatolije i Egipta.

²⁹ Marina ŠIMEK, "Sv. Petar Ludbreški - nalaz metalurške radionice", *Podravski zbornik* '79, Koprivnica, 1979, 106-119.

³⁰ ČIMIN, 2010.

³¹ MARKOVIĆ, 1981, 200-201, T. 9.

Slika 3. Izvađena antička nadgrobna stela na plovećem bageru i pronalazač Ivan Zvijerac (desno), Gabajeva Greda, ljeto 2001. g. (snimio: Zoran Homen, Gradski muzej Križevci).

naglašeno rebro čime u presjeku dobiva oblik romba, a tuljac je facetiran. Ukupna dužina iznosi 32,7 cm, sam tuljac 10 cm, a list je širine 3,3 cm. Takva se koplja često nalaze u kasnolatskim grobovima, a slični primjerci koji se datiraju većinom u Lt D stupanj, odnosno 1. st. pr. Kr., pronalaze se u Kupinovu, Novim Banovcima, Sotinu, Vučedolu,³² Gospođincima u Srijemu³³ i Vučjak Kamenskom u požeškoj kotlini.³⁴ Za manje koplje (MGKc 5821) s kraćim nasadnikom i slabije naglašenim središnjim rebrom poput kratkog listolikog koplja iz Šoderice ili Jegeniša (Tab. 3-9) analogije se pronalaze na Karaburmi i ponovno u Gospođincima u Srijemu.³⁵ Koplje je dužine 36,8 cm, sam tuljac 15,3 cm, a njegov promjer 3,1 cm. Isto je i s kopljem iz Šoderice (Tab. 3-7) koje je 1966. g. u Muzej donio Josip Petrović iz Drnja (MGKc 598). Koplje je dužine 24 cm i širine 3 cm, ali prilično oštećeno.³⁶

Dva koplja većih dimenzija s dužim usadnikom (tuljcem) i blago naglašenim središnjim rebrom i dugačkim listom (Tab. 3-3,8) nepoznatog su porijekla, ali mogla bi potjecati iz Šoderice ili Jegeniša. Prvo (MGKc 916) je dužine 41,8 cm, sam tuljac 13 cm, a širina lista je 4,5 cm i u Muzej ga je donio Franjo Horvat 1966. g., a drugo (MGKc 5820) je vjerojatno donio Martin Nemec (dužina 36,8 cm,

³² Nives MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, *Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu*, Vinkovci, 1970, T. XIII/11, T. XIV/10, T. XXVIII/1, T. XXXIV/3,4, T. LI/2.

³³ Marija KNEŽEVIĆ-JOVANOVIĆ, "Keltsko oružje iz razorenih ratničkih grobova sa teritorije Srema i Bačke", *Opuscula archaeologica* 27, Zagreb, 2003, 287-309, T. IV/8.

³⁴ Marko DIZDAR, Hrvoje POTREBICA, "Latenska kultura na prostoru Požeške kotline", *Opuscula archaeologica* 26, Zagreb, 2002, 111-131, T.7/1.

³⁵ KNEŽEVIĆ-JOVANOVIĆ, 2003, 298, T. IV/7.

³⁶ Prvo koplje u Muzej je vjerojatno donio Martin Nemec.

Slika 4. Pronalazak drvenog čamca monoksila u Gabajevoj Gredi 1998. g. (fototeka Muzeja grada Koprivnice).

sam tuljac 15,3 cm, a širina lista iznosi 3,1 cm). Slični primjerci pronalaze se u Boljevcima, Kupinovu³⁷ i Obrežu u Srbiji.³⁸

Dva veća koplja s kratkim usadnikom i vrlo dugim i uskim listom i naglašenim središnjim rebrom imaju brojne analogije na širem području koje je naseljavalo pleme Skordiska. Jedno (Tab. 3-4) je pronađeno na Jegenišu (nalaznik Martin Nemec; MGKc 1617) - dužine 49,7 cm, sam tuljac 7,2 cm, a širina lista 4,4 cm; a drugo ((Tab. 3-5) je u Muzej donio Franjo Turčin iz Drnja 1952. g. (MGKc 535) - dužina 57,3 cm, sam tuljac 8,3 cm, a širina lista 3,5 cm. Nasadnici oba koplja su facetirana i posjeduju izrazito uski list te vjerojatno datiraju u posljednje stoljeće prije Krista, a budući da su koplja za razliku od ostale bojne opreme bila najmanje podložna oblikovnim promjenama, to je njihovo kronološko određivanje tim teže ukoliko, kao u slučaju slučajnih podravskih nalaza, nije poznat cjelokupan arheološki kontekst nalaza.

Iznimno velik broj kopalja³⁹ pronađen u šljunčarama Šoderica kod Botova i Jegenišu kod Legrada daje ukazati na mogućnost postojanja kasnolatskog groblja ili nekoliko groblja u neposrednoj blizini prijelaza preko rijeke Drave. Naime, koplje je, pored mača, bilo najčešći grobni prilog keltskog stanovništva diljem sjeverne Hrvatske i srednje Europe.

Izuzev kopalja, mlađem željeznom dobu mogli bi vjerojatno pripisati još dva predmeta: nožić (Tab. 3-10) i srp (Tab. 3-6). Nožić (MGKc 1618) je pronađen na Jegenišu (donio ga je Martin Nemec) - dužine 8,8 cm i širine 2,6 cm, a mogao bi pripadati i rimskom razdoblju. Željezni srp ili kosa (MGKc 1872) iz Šoderice u Muzej je 1968. g. donio Valent Doktorović iz Drnja. Na širem dijelu malo je zaobljena, a na kraju zavinita u oštar i jak šiljak kojim je bila pričvršćena za dršku. Željezo je prilično

³⁷ MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970, T. II/4, 8, T. XIII/1, 2, 3 i T. XIX/5.

³⁸ KNEŽEVIĆ-JOVANOVIĆ, 2003, 292-293, T. I/3,4.

³⁹ I u Zbirci Zvijerac u Torčecu nalazi se određeni broj primjeraka latskog oružja pronađen u obližnjim šljunčarama. ZVIJERAC, 2008, 73.

izjedeno korozijom, a na vrhu je šiljak vjerojatno bio zavijen, pa je naknadno ravnat tako da postoji opasnost od loma. Dužine je 39 cm i širine oko 5 cm. Slični su srpovi korištena kroz duže vremensko razdoblje tako da postoji mogućnost kako je i mlađeg porijekla.

5. ANTIKA

U savsko-dravski međuprostor Rimljani dolaze početkom nove ere te ga vrlo brzo podjarmljuju i ovladavaju nad zatečenim supstratom autohtonog i keltskog stanovništva. Uvodi se savršeno organizirana vojno-civilna uprava, grade se ceste i podižu prva veća urbana (*Siscia* - Sisak, *Mursa* - Osijek), manja upravna središta (*Iovia Botivo* - Ludbreg), a uz ceste se podižu i manja stajališta/prenočišta (*Sunista* - Kunovec Breg, *Ad Piretis* - Draganovec, *Lentulis* - Virje) i groblja od kojih su u Podravini djelomično istražena ona u Kunovec Bregu i položaju Gradina u Novački te Vlaško polje u Goli.

Mramorno krunište s lavljim parom pronađeno 2001. g. u Gabajevoj Gredi⁴⁰ smješteno je u lapi-dariju Muzeja grada Koprivnice i predstavlja jedan od najvrjednijih arheoloških predmeta u njegovu fundusu.⁴¹ Zapravo je riječ o pokrovnoj ploči nadgrobno spomenika - stele s prikazom dva lava između kojih je smješten prikaz glave ženskog lika na prizmatičnom stubu koji se interpretira kao Kibela ili Meduza. Čitava je kompozicija vezana uz širenje sinkretičkih kultova rimskim provincijama tijekom ranog carstva (1. - 3.st.), a predmet pokazuje karakteristike visoke umjetničke kvalitete (160 x 68 x 44 cm). Spomenik je nedovršen te se može zaključiti kako se ovakva kruništa izrađuju kao element proizveden za tržište ili posebnog naručitelja koji se tek u posljednjoj fazi prilikom dolaska na odredište dovršava integracijom pojedinih dijelova i završava finom klesarskom obradom. Porijeklo bi mu vjerojatno trebalo tražiti u slovenskom Pohorju (*Poetovio* - Ptuj), odakle se plovnom rijekom Dravom zaputio prema konačnom odredištu (*Mursa* - Osijek, *Sirmium* - Srijemska Mitrovica), ali je nažalost prilikom plovidbe ispao na prostoru Gabajeve Grede.⁴²

Bakreni kotlić (Tab. 4-1) iz Jegeniša jajolikog je oblika i profiliranog oboda sličan kasnoantičkim keramičkim posudama. Dobro je očuvan; visine 29,3 cm, promjer otvora 22 cm, a promjer dna 16 cm. Nedostaje mu jedna ataša te ručka. Kotlić (MGKc 4238) je otkupljen od Martina Nemeca. Drugi bakreni kotlić⁴³ manjih je dimenzija (visina 18 cm), a potječe iz Gabajeve Grede. Oba tipa kotlića čest su nalaz u podravskim šljunčarama, što možemo vidjeti i u Zbirci Zvijerac,⁴⁴ a treba reći kako se slični koriste i u vrijeme mlađeg željeznog doba.⁴⁵

U Šoderici kod Botova prilikom eksploatacije šljunka Josip Petrović iz Drnja pronašao je 1967. g.⁴⁶ rimskodobnu brončanu kaserolu⁴⁷ s ugraviranim natpisom HELVI (Tab. 4-3). Čitavo dno i krajnji završetak drške uništeni su budući da su ti dijelovi izvedeni od tanjeg lima, a preostali je dio (obod)

⁴⁰ Više o nalazu vidi Igor KULENOVIĆ, Miona MUŠTRA, "Novi nalaz kruništa s lavljim parom s lokaliteta Gabajeve Grede kod Koprivnice", *Opvscvla arcaeologica* 26, Zagreb, 2002, 143-152.

⁴¹ Pronašli su ga radnici šljunčare na plovećem bageru, a u Muzej je dopremljen u organizaciji Ivana Zvijerca iz Torčeca i tadašnjeg ravnatelja Muzeja grada Koprivnice Zvonka Hitreca. Tijekom 2012. g. izrađen je 3D model predmeta (Vektra d.o.o. Varaždin) čime je dobiven veći broj podataka potrebnih za precizniju dataciju i interpretaciju, a tiče se najprije onih detalja koji prostim okom nisu vidljivi (određivanje središnjeg ženskog lika). Robert ČIMIN, "Novi duh triju koprivničkih muzealija", *Podravski zbornik* 38/2012, Koprivnica, 2012, 204-209.

⁴² Autor teksta je doznao kako na području Gabajeve Grede postoje još barem 2 primjerka sličnih predmeta u jednoj privatnoj zbirci.

⁴³ Taj je kotlić (k.ul.1109) tek usputno objavljen u radu Zorka MARKOVIĆA, "Arheološka nalazišta u hlebinskoj Podravini", u: Ivan PAKASIN (ur.), *Hlebinski almanah 1. Hlebine - od Struge do danas*, Koprivnica, 1984, 8.

⁴⁴ ZVIJERAC, 2008, 79.

⁴⁵ Nives MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, "Kasnotatenski keltski grobovi iz Sotina", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3. s. VI-VII, Zagreb, 1974, 55-71, T. 1/6.

⁴⁶ Navodno je predmet izvađen s dubine od 15 do 20 metara. U Muzeju grada Koprivnice čuva se pod brojem MGKc 1873, Zbirka antike.

⁴⁷ Kaserola je pojam koji se koristi za dublju zdjelicu s jednom drškom.

dobro očuvan. Zdjelica je u promjeru široka 15 cm, a dužina drške 13 cm. Masivni obod lagano je zakošen prema van, ispod kojeg se nalaze urezani horizontalni žljebovi. Drška je ukrašena rubnim nizovima ugraviranih točkica, a po sredini se nalazi dublja urezana brazda. Drška završava ptičjim protomama za koje je Sonja Kolar smatrala kako se radi o labudovima, a prema natpisu korijenu riječi HELVI pretpostavila je kako potječe iz Galije.⁴⁸ Malo je vjerojatno da je posuda služila za kuhanje, već je veća mogućnost kako je služila za prelijevanje i serviranje tekuće hrane. Preciznije datiranje u ovom trenutku nije moguće, ali najvjerojatnije datira 2. ili 3. st..

Željezna kutljača (Tab. 4-4) pronađena je 1973. g. u Jegenišu kod Legrada, a u Muzej ju je donio Zvonko Miketić (MGKc 2091). Sastoji se od dugačke tordirane drške (31,5 cm) koja završava s tri manja šiljka koji zajedno tvore oblik srca. Tijelo predmeta je kružnog oblika, dobro očuvano i promjera 10,5 cm.⁴⁹ Iako se smješta u antičko razdoblje, treba napomenuti kako su slični predmeti korišteni i u latenskom razdoblju.⁵⁰

Željezni kratki mač s trnom za nasad drvene drške (Tab. 4-5) 1952. g. poklonio je Narodni odbor općine Koprivnica (MGKc 14), a pronađen je nekoliko godina ranije u Šoderici kod Botova. Hrapave je i oštećene površine te izlizanih rubova oštrice sječiva. Vrh oštrice nedostaje, ali je u principu dobro ušćuvan: dužina 32 cm, dužina samog trna 11,7 cm, a širina oštrice proteže se od 2,4 do 4 cm. Kratki mač je možda tipa *gladius* (ili njegove inačice) kojim su se rimski legionari koristili u bliskoj borbi.

Rimljani su u borbama koristili i koplja, bilo da je riječ o kopljima s uskim listom i dužim nasadnikom (Tab. 4-6) ili sulicama s vrhom u obliku lastina repa (Tab. 4-7,8). Za sva tri koplja nije poznato točno da li su pronađena u Šoderici kod Botova ili Jegenišu kod Legrada. Prvo koplje (MGKc 5822) je u Muzej donio Martin Nemec, a dužine je 27,6 cm, od toga tuljac 12,5 cm, čiji je promjer 2,3 cm. Sličnih kopalja ima u još nekoliko primjeraka u obiteljskoj Zbirci Zvijerac u Torčecu.⁵¹

Jedna od prvih muzejskih akvizicija arheološke građe jesu željezne osti ili trozub na tuljcu (Tab. 4-9) s većom okaminom riječnog šljunka. Godine 1948. donijela ih je uprava šljunčare Šoderica kod Botova (MGKc 24), gdje je predmet i pronađen, a datira u šire vremensko razdoblje od 2. do 4. st. pr. Kr..

6. SREDNJI VIJEK

Slomom rimskog carstva započinje mračno doba srednjeg vijeka, a prostorom Podravine u kratkom su razdoblju prohujali su brojni narodi (Huni, Langobardi, Goti itd.) sve do stvaranja tzv. avaroslavenskog saveza (6.-8. st.). Franačka prevlast nad domaćim knezovima (Borna) ogleda se u bogatom kneževskom grobu iz Medvedičke kod Molvi, a nekako u isto vrijeme svoja naselja osnivaju slavenska plemena na prostoru Torčeca⁵² i Volarskog brega kod Virja (gdje je potvrđena i talionička djelatnost željeza).⁵³ Sve do kraja 11. st. povijesni podatci o tom području su vrlo skromni, a u Đelakovcu na lokalitetu Ščapovo istražen je dio nekropole tzv. bjelobrdske kulture s uobičajenim načinom pokapanja na redove i prisutnošću nakita kao dijela nošnje. Po dolasku Tatara sredinom 13. st. počinje pojava i razvoj gradišta (zbjegov) pred sličnim opasnostima koja se razvijaju sve do pojave Osmanlijske opasnosti kao što su npr. Gradić kod Torčeca, a potom i burgova (Kamengrad u Starigradu) i

⁴⁸ Sonja KOLAR, "Arheološki lokaliteti u općini Koprivnica", *Podravski zbornik* '76, Koprivnica, 1976, 108; Zorko MARKOVIĆ, "Nekoliko neobjavljenih arheoloških nalaza iz Torčeca i šljunčara", *Muzejski vjesnik* 17, Kumrovec, 1994, 40.

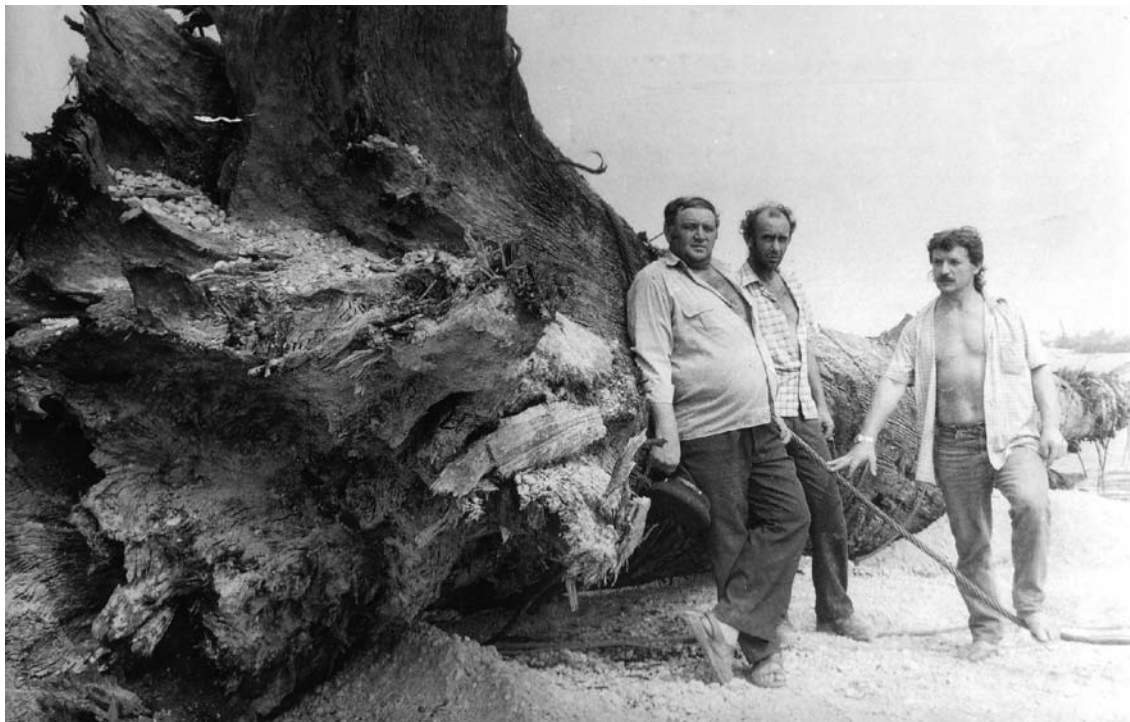
⁴⁹ KOLAR, 1976, 108; MARKOVIĆ, 1994, 40.

⁵⁰ MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1974, T. 1/7.

⁵¹ ZVIJERAC, 2008, 79.

⁵² Tajana SEKELJ IVANČAN, *Podravina u ranom srednjem vijeku. Rezultati arheoloških istraživanja ranosrednjovjekovnih nalazišta u Torčecu*, Zagreb, 2010.

⁵³ Tajana SEKELJ IVANČAN, "Talionička djelatnost u ranom srednjem vijeku u okolici Molva", u: Mario Kolar, Hrvoje Petrić (ur.), *Molve - ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju (1658.-2008.)*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 350-te obljetnice osnivanja današnjeg sela Molve, Molve, 2010, 30-45.

Slika 5. Stari hrast izvađen iz Šoderice kod Botova i radnici na šljunčari Stjepan Lončarić, Josip Eđut i Stjepan Mikulec (snimio T. Boršo, 1989, fototeka Muzeja grada Koprivnice).

tvrđava (Koprivnica). Vrijeme je to razvoja vlastelinskih posjeda i početak nekih novih odnosa: župa - grad - selo (selište).

Željeznu kacigu zajedno sa 65 komada četvrtastih limenih lorika (Tab. 5-2,3) Muzeju je poklonio Martin Nemec iz Koprivnice u rujnu 1969. g. (MGKc 2098, 2099), a potječu iz šljunčare Jegeniš kod Legrada. Kaciga je visine 18,5 cm i promjera 20,5 cm, a lorike su različitih dimenzija od 3 x 6 cm do 3,5 x 11,5 cm.⁵⁴ Zdenko Vinski⁵⁵ kacigu svrstava u kategoriju tzv. istočne skupine željeznih kaciga, a izgledom je donekle stožasta oblika i iskrivljenim šupljim šiljkom na vrhu za umetanje neke vrste perjanice. Budući da je kaciga prilikom te objave bila povezana s korodiranim lorikama na kojima postoje rupice za opšivanje remenjem i za prišivanje kožne podstave, Vinski zaključuje kako je kaciga pripadala nekom istaknutom langobardskom ili ranoavarskom ratniku krajem 6. ili u 7. st..

Na području Podravine pronađeno je još nekoliko izuzetno važnih ranosrednjovjekovnih ili ranokarolinških nalaza. Prije svega valja spomenuti u literaturi dobro poznat pojedinačni ratnički grob iz Medvedičke kod Đurđevca datiran oko 800. g.,⁵⁶ a potom i neke druge pojedinačne nalaze poput dva željezna koplja s krilcima pronađena u šljunčari Jegeniša ili sax iz Šoderice kod Botova.⁵⁷ Ti bi se nalazi mogli povezati s ratnim pohodima Karla Velikog protiv panonskih Avara.

⁵⁴ Svi su predmeti očišćeni i konzervirani u restauratorskoj radionici Arheološkog muzeja u Zagrebu 1972. g..

⁵⁵ Zdenko VINSKI, "Šljem epohe seobe naroda nađen u Sinju", *Starohrvatska prosvjeta* 3.ser. sv. 12, Split, 1982, 14-15, Tab. XV/1-la.; DEMO, 1984, 217.

⁵⁶ Zdenko VINSKI, "Novi karolinški nalazi u Jugoslaviji", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3. s. X-XI (1977-1978), Zagreb, 1978, 166, 178, T. X/1-2; Zdenko VINSKI, "O nalazima karolinških mačeva u Jugoslaviji", *Starohrvatska prosvjeta* 11, Split, 1981, 26, 32.

⁵⁷ Tajana SEKELJ IVANČAN, "Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš", *Priopzi Instituta za arheoogiju u Zagrebu* 21, Zagreb, 2004, 109-128; Tajana SEKELJ IVANČAN, "Još jedan nalaz ranokarolinškog koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice", *Priopzi Instituta za arheoogiju u Zagrebu* 24, Zagreb, 2007, 419-427.

Željko Demo svojevremeno je objavio rad o mačevima iz koprivničkog muzeja gdje je pored jedne ranosrednjovjekove karolinške spate, obuhvaćeno još pet kasnosrednjovjekovnih mačeva.

Ranosrednjovjekovni željezni mač (spata) iz Jegeniša (Tab. 5-1) u Muzej je 1969. g. donio Martin Nemec (MGKc 2097), a 1973. g. mač je konzerviran u restauratorskoj radionici Arheološkog muzeja u Zagrebu. Mač je dvosječan i s jednoručnim oštećenim rukohvatom, a oštećenja su vidljiva i na gornjem dijelu drške gdje nedostaje jabučica. Tijekom konzervatorskih zahvata na dršci su bili vidljivi ostatci drvene obloge, odnosno oplata. Nakrsnica je prilično kratka (10 cm), konkavnog oblika i romboidnog presjeka. Sječivo dužine 99 cm pokazuje izuzetnu kvalitetu izrade putem damasciranja, a lagano se nazire plitki i široki kanal po njenoj sredini. Mačevi tog tipa okvirno se datiraju u 10. st. diljem čitave Europe, a pretpostavljeno trajanje te varijante karolinških mačeva jest sve do prvih godina 11. st..⁵⁸ Vrlo sličan mač bez nakrsnice i jabučice (Tab. 6-2) pronađen je u Šoderici kod Botova (detaljniji podatci nisu poznati, MGKc 5815). Ukupne je dužine 94,6 cm, a po sredini sječiva (82,5 x 5,1 cm) vidljiv je blagi kanal/žlijeb za otok krvi. Mač završava trnom za nasad drške koji ima jednu rupu za zakovicu. Mač je jako nagrižen korozijom, ali je restauriran i konzerviran (Branko Šimek, Gradski muzej Varaždin). Nešto manjih dimenzija, ali vrlo sličnog oblika jest i mač (Tab. 6-1) pronađen u Šoderici 1964. g. kada ga je poklonio Miloš Dobrinić iz Mučne Reke (MGKc 86). Dužine je oko 70 cm i najveće širine 4 cm, a posjeduje žig s natpisom COS.N.S što bi moglo značiti CONSTANT,⁵⁹ a prema tome je moguće i nešto starijeg porijekla (antika?).

Mač pod oznakom MGKc 532 iz Šoderice poklonjen je od strane Gradskog narodnog odbora Koprivnica 1952. g. (Tab. 6-3). To je dvosječni mač s jednoručnim rukohvatom koji je pri vrhu sječiva slomljen. Polukružna jabučica zaobljena je i proširena u donjem dijelu, a postavljena je na kratku dršku koja se širi prema ravnoj nakrsnici dugoj 22 cm i četvrtastog je presjeka te na rubovima sužena. Sječivo posjeduje širok kanal za otok krvi. Na 6,5 cm ispod nakrsnice uočava se ukrasno polje od 10,5 cm u čijoj se sredini nalazi inkrustiran štakasti križ (*crux patibulata*) veličine 0,5 cm, a na drugoj strani sječiva 5 cm podno nakrsnice postoji trostruki niz inkrustiranih gusto nanizanih točkica u ukrasnom polju veličine 13,5 cm. Demo mač datira na osnovu većeg broja elemenata (jabučica, sječivo sa širokim kanalom, drška bez jezičca, duga nakrsnica šiljatih završeta) okvirno u 11. st., uvažavajući pri tome obilježja kasnog 10. st..⁶⁰

Mač s oznakom MGKc 5814 (Demo navodi oznaku MGKc 3254 i A-127) pronađen je u Šoderici kod Botova 1981. g. (Tab. 7-1) otkupljen je od Zlatka Petkovića iz Botova. Mač je prelomljen na donjem dijelu sječiva. Jabučica je diskoidna s konusnim centralnim dijelom zakošenih stranica i naglašenim konusnim ispupčenjem. Široka jednoipodržna drška koso se širi prema nakrsnici, pri čijem se dnu pojavljuje jezičac kanala za otok krvi sa zaobljenim završetkom. Duga i ravna nakrsnica širine 23 cm ima zaobljen presjek s lagano proširenim i poligonalno oblikovanim i zaobljenim krajevima. Sječivo je dugo 61,5 cm, a ukupna ušćuvana dužina mača 83,5 cm. Po sredini sječiva prolazi uski kanal za otok krvi koji se sužava prema vrhu predmeta, a oko 17 cm pod nakrsnicom urezan je manji stilizirani motiv srca što je vjerojatno oznaka kovača. Prema srodnim analogijama mač vjerojatno datira drugu polovinu 13. ili prvu polovinu 14. st..⁶¹ O romaničkim mačevima u Hrvatskoj detaljno su se pozabavili Zdenko Vinski i Željko Tomičić.⁶²

⁵⁸ Željko DEMO, "Srednjovjekovni mačevi u Muzeju grada Koprivnice", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3. s. XVI-XVII (1983-1984), Zagreb, 1984, 216-218, T. 1/1. Zdenko Vinski u svom radu taj mač pogrešno smješta u Šodericu: Zdenko VINSKI, "Ponovno o karolinškim mačevima u Jugoslaviji" *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3. s. XVI-XVII (1983-1984), Zagreb, 1984, 197-198, Sl. 6.

⁵⁹ Mač je Sonja Kolar uputila na konzervaciju 1965. g. u restauratorsku radionicu Arheološkog muzeja u Zagrebu.

⁶⁰ DEMO, 1984, 212-213, 218-225, T. 1/2..

⁶¹ DEMO, 1984, 214, 228, T. 1/3.

⁶² Zdenko VINSKI, "Razmatranje o poslijekarolinškim mačevima 10. i 11. stoljeća u Jugoslaviji", *Starohrvatska prosvjeta* 3.ser. sv. 13., Split, 1983, 7-64; Željko TOMIČIĆ, "Romanički mač iz rijeke Save kraj Jasenovca", *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 19, Zagreb, 2002, 149-164.

Mač iz Šoderice (Tab. 7-2) s oznakom MGKc 43 1952. g. Muzeju je donirao g. Jazvec iz Drnja. Mač je dvosječan s dugim dvoručnim rukohvatom, a u donjem dijelu je prelomljen. Masivna jabučica posjeduje obostrano kružno ispupčenje s jače urezanim motivom jednostavnog grčkog križa (*crux immissa*, *crux quadrata*), a u gornjem dijelu jabučice nalazi se zakovica za pričvršćivanje. Duga drška (19,5 cm) lagano se širi prema nakrsnici četvrtastog presjeka, proširenih i četvrtastih rubova (21 cm). Široko sječivo (4,9 cm) i uski kanal za otok krvi sužavaju se prema prijelomu. Desetak centimetara pod nakrsnicom tauširanjem je izveden prikaz vuka u trku (4,5 cm). Takav mač dominantan je u naoružanju krajem 14. i tijekom 15. st.⁶³

Dvosječni mač s dvoručnim rukohvatom (Tab. 7-3) iz Šoderice kod Botova u Muzej je 1952. g. donio Franjo Turčin iz Drnja (MGKc 533). Oštrica dužine 66 cm, stanjena je pri vrhu gdje je i prelomljena. Na bočnim stranama zaobljene jabučice postoji po jedno okruglo ispupčenje s plitko urezanim križem jednakih krajeva, a u gornjem dijelu postoji zakovica za pričvršćivanje drvene oplata drške. Dugačka drška (25 cm) koso se širi prema četvrtastoj nakrsnici (21 cm). Kanal za otok pruža se duž sredine sječiva do trećine mača (očuvana dužina sječiva jest 66,5 cm, a ukupna dužina mača 91,5 cm). Svega 8 cm s jedne strane pod nakrsnicom nalazi se prikaz jednorogog konja (?) u trku veličine 6,5 cm, a s druge prikaz vuka u trku (iste veličine). Mač je izgledom i načinom izrade vrlo sličan prethodnom, pa bi ga shodno tome trebalo slično i datirati.⁶⁴

Sablju (Tab. 6-4) iz šljunčare Torčec - Grab 1937. g. (ili Šoderica?) Muzeju je poklonila Milčica Grgurić iz Koprivnice 1947. g. (MGKc 42). Sablja je jednosječna s jednoiporučnom drškom, a sječivo je prelomljeno u donjoj trećini. Jabučica ima oblik nepravilnog četverokuta u čijoj se sredini obostrano nalazi okruglo ispupčenje. Drška duga 21 cm u presjeku je trobridna te se lagano širi prema nakrsnici koja ima oblik slova S u četvrtastom presjeku (15,7 cm). Sječivo je dužine 65,5 cm i u presjeku trobrido. Takve su sablje karakteristične za prvu polovinu 15. st. diljem Europe.⁶⁵

Pored mačeva, postoji i određeni broj potkova koje je iznimno teško precizno determinirati. Potkovama su se u Hrvatskoj ozbiljnije pozabavili Branka Vikić i Ernest Walter,⁶⁶ gdje su iznijeli detaljnu analizu i opću problematiku nalaza potkova u arheološkoj struci. Potkova (Tab. 7-6) iz Šoderice kod Botova u Muzej je stigla 1953. g. (MGKc 41). Lukovičastog je oblika i u promjeru 11 cm, posjeduje plosnate švarke (dužina 3 cm) i 8 četvrtastih rupa za potkivanje. Slična je željezna potkova pronađena 1982. g. prilikom iskopavanja kasnosrednjovjekovnog burga Kamengrad, a datira ⁶⁷ najkasnije u sredinu 15. st., pa bi tako nekako trebalo datirati i ovu potkovu. Željezna papučasta potkova (Tab. 7-7) ovalno-okruglog oblika iz Šoderice došla je u Muzej (MGKc 40) istovremeno s prethodnom potkovom. Na temelju analogija s potkovama u Hrvatskoj, Vojvodini i Mađarskoj vjerojatno datira u 14., a najkasnije u 15. st.⁶⁸

Razdoblju ranosrednjovjekovlja moglo bi se pripisati još nekoliko zanimljivih predmeta, prvenstveno željezne sjekire. Željeznu bojnu sjekiru (Tab. 5-1) s ušicom trapezoidnog oblika Muzeju je 1966. g. prodao Branko Šokčević iz Botova (MGKc 914). Dužine je 15,5 cm, širina oštrice 7,5 cm, a promjer ušice 2,5 cm. Slična je sjekira iz Šoderice (Tab. 5-8) koju je u Muzej 1958.g. donio Stjepan Vršak iz Koprivnice - dužina 32,2 cm, širina 12,8 cm (MGKc 12). Negdje između te dvije trebalo bi smjestiti i sjekiru iz Jegeniša (Tab. 5-5) koja kao i ostale ima proširenje na ušici, a u Muzeju se nalazi

⁶³ DEMO, 1984, 214, 228-229, T. 2/1.

⁶⁴ DEMO, 1984, 214, 228-230, T. 2/2.

⁶⁵ DEMO, 1984, 214-216, 231-232, T. 2/3.

⁶⁶ Branka VIKIĆ, Ernest WALTER, "Zbirka potkova u Arheološkom muzeju u Zagrebu", *Starohrvatska prosvjeta* 3. ser. sv. 4, 1955, 23-84.

⁶⁷ Željko DEMO, "Castrum Keukaproncha/Kuwar - počeci istraživanja", *Podravski zbornik '84*, Koprivnica, 1984, 332, Sl. 9/4.

⁶⁸ VIKIĆ, WALTER, 1955, 53, Sl. 8.

od 1969. g. (MGKc 2089) - dužina 19,5 cm, širina oštrice 6 cm. Ante Milošević⁶⁹ obrađujući slučajni nalaz srednjovjekovne željezne bojne sjekire iz Vedrina kod Trilja u Dalmaciji, donosi kratak pregled tipoloških oblika sjekira u razdoblju od 7. do 10. st., među kojima se analogije pronalaze i gore opisane koprivničke primjerke, ali iza još jednu željeznu sjekiru (Tab. 5-6) iz Jegeniša (u Muzej donio Alojz Pašica iz Koprivnice, MGKc 2090). Iako nema značajnije proširenu ušicu, oštrica (dužina 10,5 cm, širina 3-5,5 cm) po svemu izgleda sjekirama jednostrano proširenog sječiva ili tzv. bradatim sjekirama poput primjerka iz Novog Čiča⁷⁰ ili slovenskih primjeraka iz rijeke Ljubljanica ili Maribora koje datiraju u šire razdoblje od 2. polovine 7. do 9. st.,⁷¹ a pretpostavlja se kako su korištene u obradi drvene građe (rezbarenje). Predmet iz Jegeniša s oznakom MGKc 1877 (Tab. 5-9) u Muzej je pod nepoznatim okolnostima došao 1971. g., a po obliku ušice i njenim proširenjima mogli bi ga također datirati u razdoblje ranog srednjeg vijeka, a vjerojatno je riječ o oruđu za obradu zemlje (dužina 23 cm, širina oštrice 8 cm).

Iznimno velik broj drugih srednjovjekovnih i novovjekovnih nalaza sjekira iz podravske šljunčare koje se čuvaju u fundusu Muzeja grada Koprivnice zaista iziskuje posebnu analizu, a ovim putem ukazuje se tek na najosnovnije oblike. Bojna sjekira (Tab. 6-5) sa širokom oštricom ima s jedne strane žig u obliku istokračnog križa s opisanom kružnicom. Dužine je 22 cm i širine sječiva 15,2 cm. Potječe iz Šoderice, a nalaznik je nepoznat, kao i način nabave (MGKc 534). Sjekira za obaranje (Tab. 6-6) s velikom ušicom za nasad, masivna i teška. Vrlo je dobro očuvana, dužine 23 cm, a širina oštrice 9,7 cm. Pronađena je u Šoderici, a u Muzej ju je 1952. g. Jazvec iz Drnja (MGKc 76). Bojna sjekira (Tab. 7-4) s oštećenim tuljcem za nasad također je pronađena u Šoderici. Dužine je 17,5 cm, sam tuljac 10,5 cm, a širina oštrice 11,5 cm. U Muzej ju je 1955. g. donio Nikola Prvčić iz Koprivničkih Bregi (MGKc 45). Sve se te sjekire mogu datirati u šire vrijeme od 13. do 15. st., što nije slučaj sa sjekirom (Tab. 5-7) većih dimenzija (dužina 32,5 cm, širina oštrice 22 cm) koju je u Muzej 1962. g. donio Josip Puž iz Koprivnice (MGKc 23). Za nju je Sonja Kolar pretpostavila kako potječe iz rimskog razdoblja, premda se slični oblici pojavljuju i tijekom ranog novog vijeka.⁷²

7. NOVI VIJEK

Odlaskom Osmanlijske opasnosti život se polako počinje vraćati u svoje normalne okvire što dovodi do postupnog razvijanja urbanih i ruralnih dijelova Podravine. Usporedno s time, tehnološki se usavršavaju neke djelatnosti, o čemu nam svjedoči i jedan zaista poseban muzejski predmet. Naime, krajem lipnja 1998. g. u šljunčari Prosenica I kod Gabajeve Grede prilikom eksploatacije građevnog materijala plovećim je bagerom izvađen drveni monoksil.⁷³ Na prvi je pogled bilo vidljivo kako je riječ o jedinstvenom predmetu znatnih dimenzija (hrast lužnjak - lat. *Quercus robur*, 12 m dug i 1,7 m širok) pa se sukladno tome njegovom vađenju pristupilo na vrlo profesionalan način, a koje je predvodio Ivan Zvijerac. Savjetujući se sa stručnjacima (muzealci i konzervatori) odlučeno je kako će se monoksil tijekom jedne godine prirodno konzervirati u pličini šljunčare, a u međuvremenu su stvoreni uvjeti za njegovo preseljenje i trajnu pohranu u Muzej grada Koprivnice.⁷⁴ Na Institutu

⁶⁹ Ante MILOŠEVIĆ, "Ranosrednjovjekovna bojna sjekira iz vedrina kod Trilja i drugi nalazi sjekira tog vremena na području Hrvatske", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3. s. XX, Zagreb, 1987, 107-128.

⁷⁰ MILOŠEVIĆ, 1987, Sl. 3/6.

⁷¹ Timotej KNIFIC, "Early mediaeval hoards of iron items in Slovenia", *Archaeologia Adriatica* IV, Zadar, 2010, 90, Pl.2/3.

⁷² Velik broj srednjovjekovnih sjekira nalazi se i u Zbirci Zvijerac u Torčecu. ZVIJERAC, 2008, 83-85.

⁷³ Pod pojmom monoksil u literaturi se podrazumijeva plovilo izdubljeno od jednog stabla.

⁷⁴ Do jeseni 1999. g. u velikom muzejskom dvorištu dovršen je drveni bazen i nadstrešnica za potrebe konzervatorskih radova koje su izveli Ivan i Zlatko Zvijerac te Ivan Kuček. Konzervatorske radove proveli su Hrvoje Malinar iz Zagreba i djelatnici Muzeja grada Koprivnice. Hrvoje MALINAR, "Konzerviranje arheološkog drva", *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 29/2005-30/2006, Zagreb, 2007, 85-110; ČIMIN, 2012, 206-208.

"Ruđer Bošković" u Zagrebu izrađeno je više radiokarbonskih analiza drva za utvrđivanje starosti koje su ponudile starost od 160 do 300 godina, a kako su na kartama iz 1780-ih godina na prostoru Gabajeve Grede ucrtane lokacije dravskih mlinova (pojedinačnih ili grupnih), dalo se zaključiti kako je riječ o dijelu plovećeg mlina. Treba napomenuti kako je mlinarenje bila djelatnost koja je imala vrlo važnu ulogu u životu Podravaca te je bila jedan od važnijih elemenata ljudske egzistencije, a istovremeno i biljeg identiteta Podravaca.⁷⁵

8. ZAKLJUČAK

U radu se pokušao prezentirati sav reprezentativan materijal (izbor nalaza) iz podravskih šljunčara koji se čuva u Muzeju grada Koprivnice. Prikazani su najstariji paleontološki ostatci izumrlih prapovijesnih životinja (vunasti mamut) te arheološki nalazi iz barenog, brončanog i željeznog doba, Rimskog Carstva, te na kraju srednjeg i novog vijeka; dakle nalazi od prvih povijesnih kultura pa do nedavnih vremena. Većim je dijelom riječ o metalnim nalazima (željezo, bronca, bakar) koji su vrlo dobro očuvani iz razloga što su na neki način tijekom proteklih stoljeća bili prirodno konzervirani duboko pod naslagama pijeska i šljunka. Namjera rada nije bila dublja znanstvena analiza predmeta, već je predložen materijal koji bi arheolozima trebao poslužiti za dalju raspravu oko pojedinih nalaza, a ostalim čitateljima za upoznavanje s bogatom ostavštinom podravskih šljunčara. Posebna pozornost posvećena je poimence svim poznatim nalaznicima bez kojih bi muzejski fundus bio daleko skromniji, a velik broj predmeta vjerojatno zauvijek izgubljen. Upravo stoga, rad ujedno čini i svojevrsnu posvetu svim tim nalaznicima koji su od 40-ih godina prošlog stoljeća naovamo u Muzej dopremili preko 200 izuzetno vrijednih muzejskih predmeta, a najveći broj dopremili su koprivnički zubar Martin Nemec i Ivan Zvijerac iz Torčeca. Posljednja donacija ostvarena je početkom veljače 2013. g. posredstvom Krunoslava Sabolića iz Hlebina, a čini ju 8 željeznih predmeta iz Šoderice kod Botova: listoliko latensko koplje, dvije manje ranosrednjovjekovne sjekire, dvije kasnosrednjovjekovne sjekire, dvije novovjekovne sjekire i vremenski neodrediva oštrica mača. Spomenuti primjer akvizicije za svaku je pohvalu, budući da je donator bio svjestan kako ne posjeduje potrebno znanje kojim bi "svoje" predmete očuvao. U većini takvih slučajeva, željezni (i drugi) predmeti mogu vrlo brzo propasti ukoliko ih se na vrijeme kvalitetno ne tretira i pravilno pohrani. Pokušaji amaterske improvizirane konzervacije korištenjem različitih lako dostupnih materijala, mogu ponekad i ubrzati samo propadanje pa bi takve radove ipak trebalo prepustiti stručnjacima koji sigurno mogu kvalitetno procijeniti i potom provesti potrebne konzervatorsko-restauratorske zahvate.

SUMMARY

Podravina is abundant with artificial ponds, made in gravel exploitation, now anthropogenic lakes that are used for geological material exploitation (gravel, sands) for building and construction purposes. In some of these ponds were found large numbers of archeological finds from different historical periods.

Looking at the archeological material found, it's safe to conclude they're the richest, or at least the most complex, localities in Podravina. Or, should we say, conditionally they're the locality sites', since all the found artifacts are out of context, serving only to verify the very existence in time and space. Such findings have become highly valuable museum objects; to archeology science they're interesting strictly within certain scientific research, analyses, mapping of individual objects and making various comparisons. Besides, it's important to stress that these artifacts were not found by

⁷⁵ Željko HOLJEVAC, "O mlinovima i mlinarenju na Dravi potkraj 18. i početkom 19. stoljeća", *Ekonomika i ekohistorija* VII/7, Koprivnica, 2011, 111-115.

archeologists, but gravel exploitation workers in their work process. Only in exceptional cases such finds were donated to the museum; on most cases, the artifacts were kept in private collections. Sometimes these items are impossible to get hold of; however, some private collectors have been very interested and open to cooperation with archeologists (Ivan Zvijerac, Josip Cugovčan, and Milan Laklija). This is why this paper covers only a shortlisted selection of found archeological artifacts from Podravina gravel exploitation artificial ponds that are in the possession of Koprivnica town museum. These artifacts help the preservation of local heritage and the build awareness why it's so important. Certainly we hope there will be new donations of archeological finds to Koprivnica town museum, the only place such artifacts can achieve scientific evaluation and recognition they deserve.

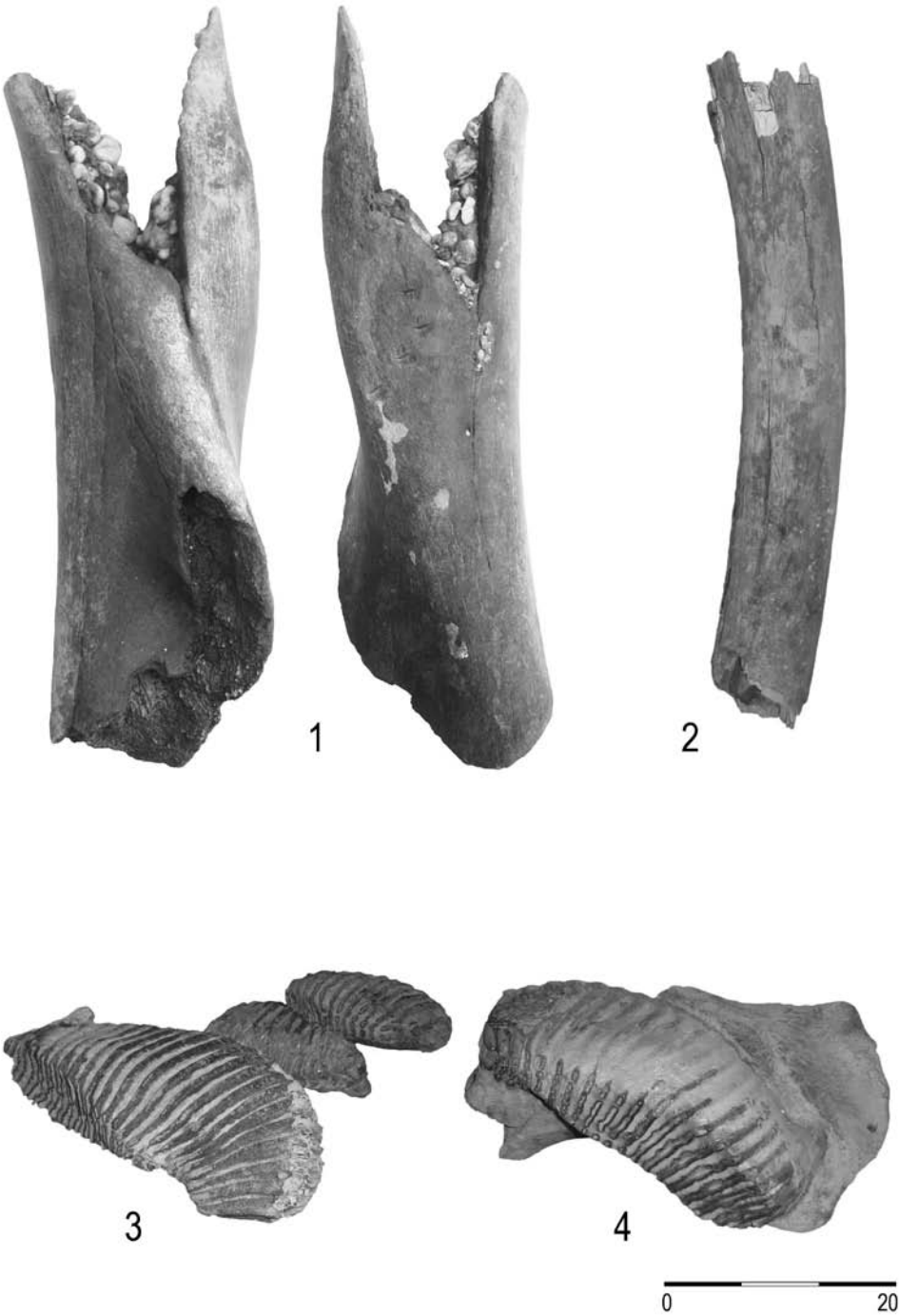

Tabla 1. Paleontološki nalazi (izradio: Robert Čimin).

Tabla 2. Arheološki nalazi iz bronzanog doba (izradio: Robert Čimin).

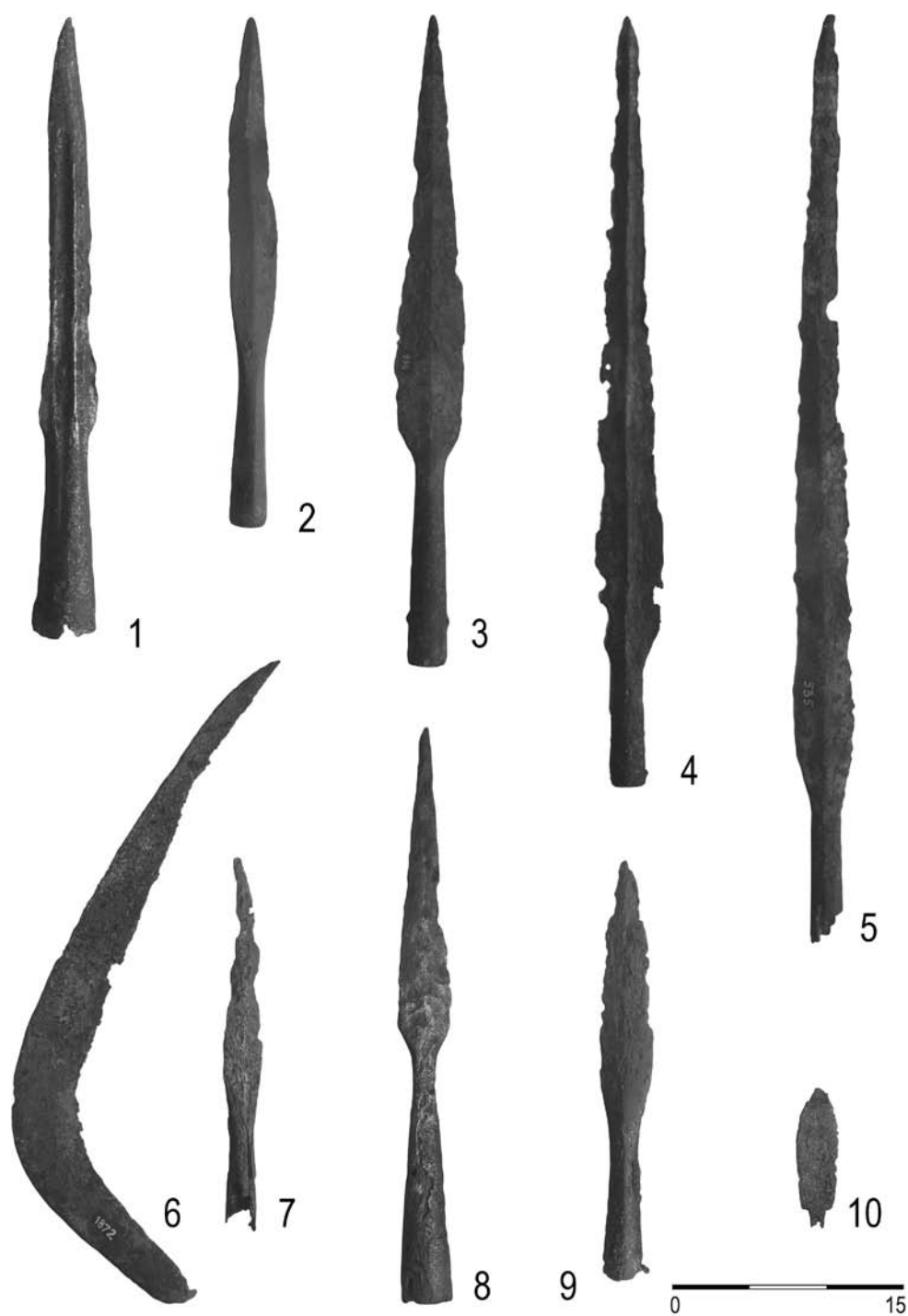

Tabla 3. Arheološki nalazi mlađeg željeznog doba (izradio: Robert Čimin).

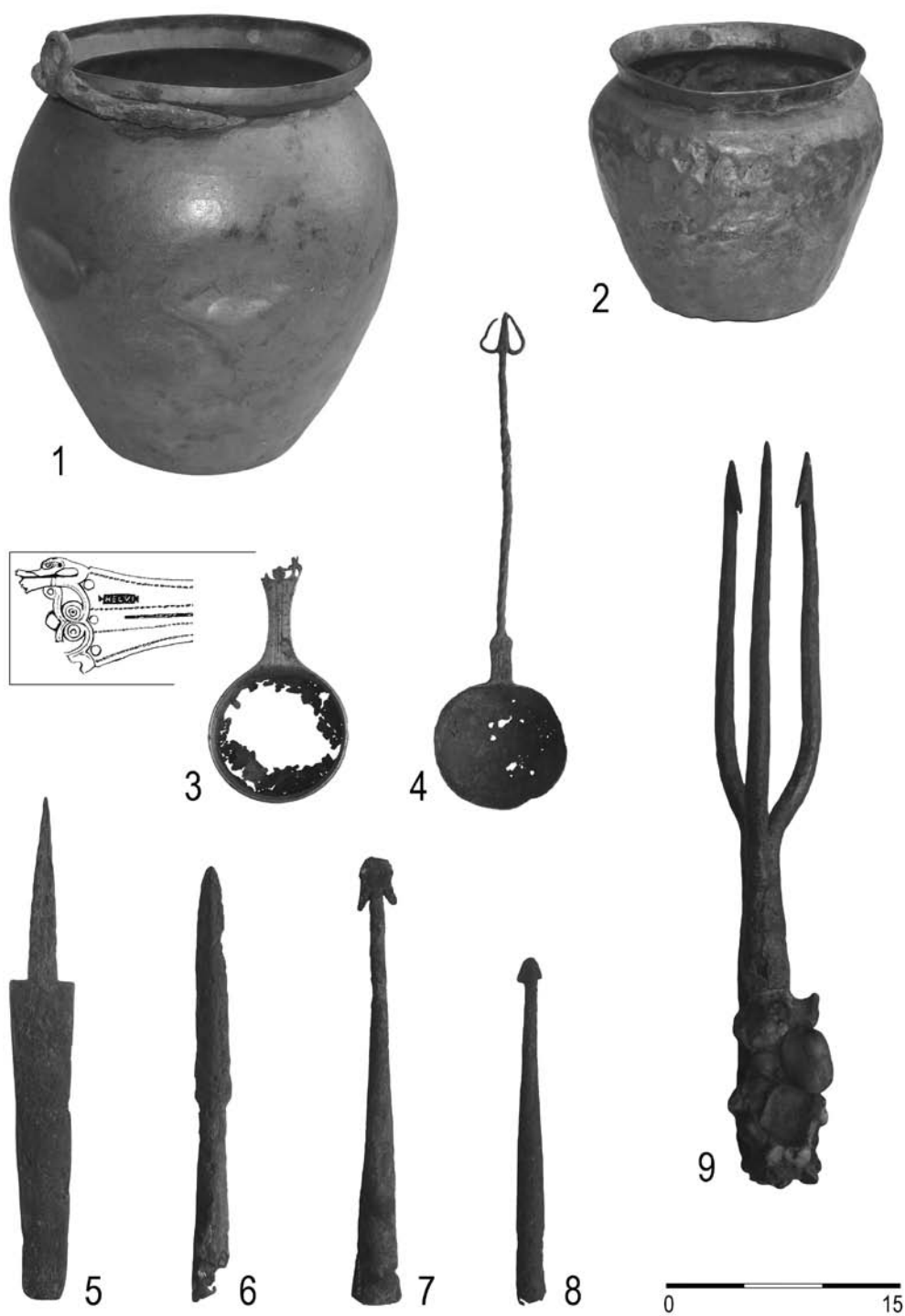

Tabla 4. Arheološki nalazi iz razdoblja Rimskog Carstva (izradio: Robert Čimin).

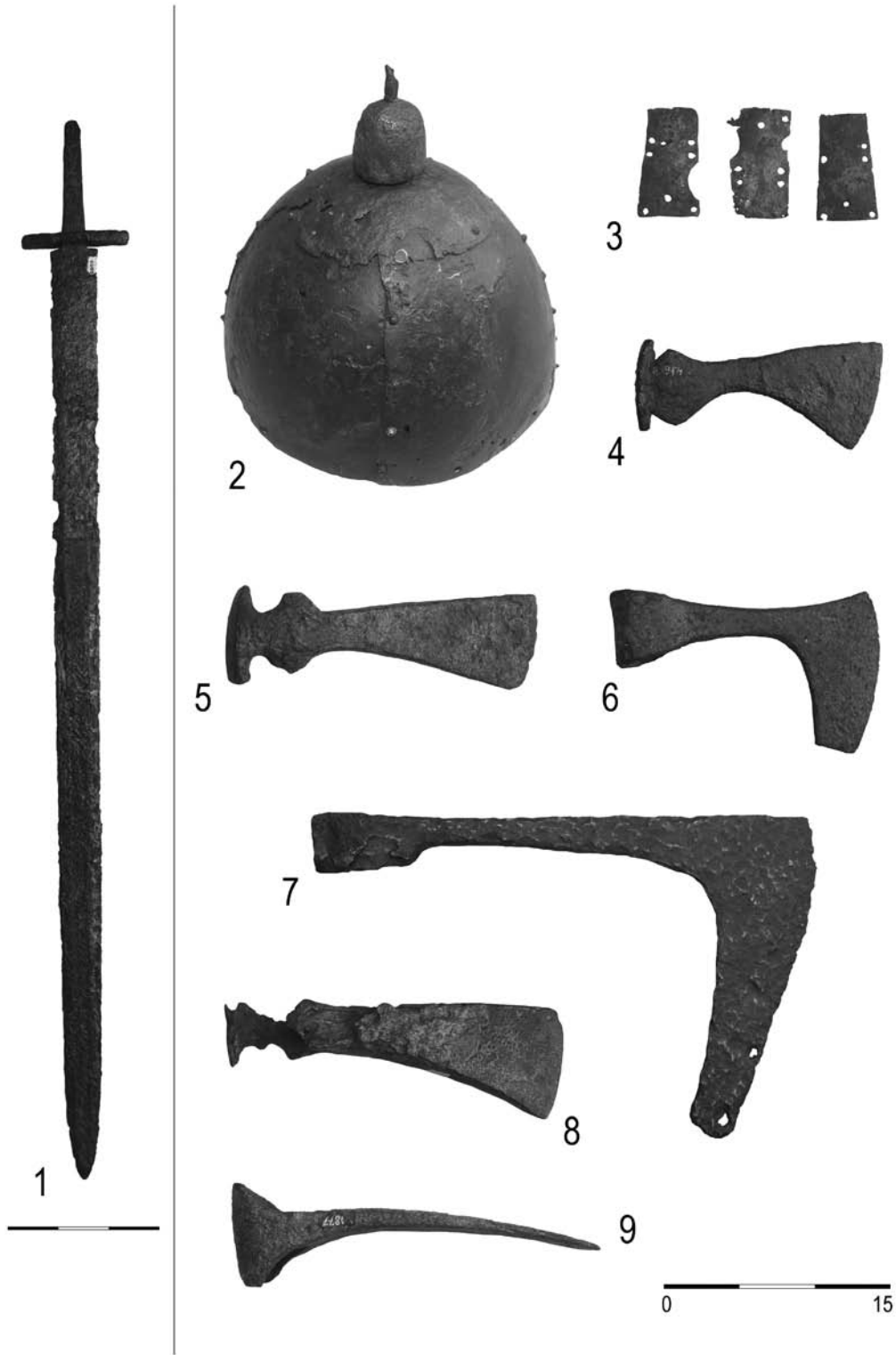

Tabla 5. Arheološki nalazi ranog srednjeg vijeka (izradio: Robert Čimin).

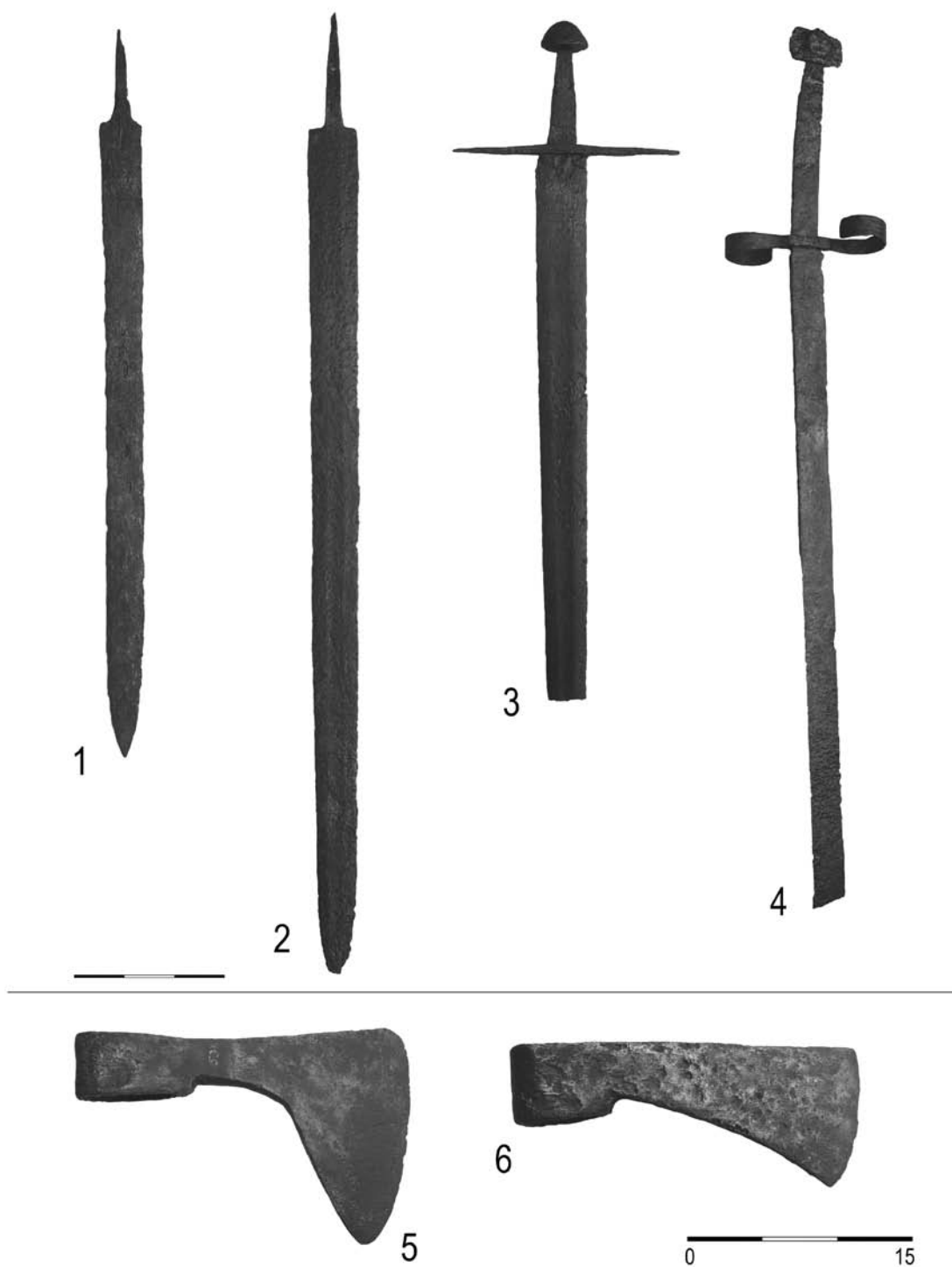

Tabla 6. Arheološki nalazi srednjeg vijeka (izradio: Robert Čimin).

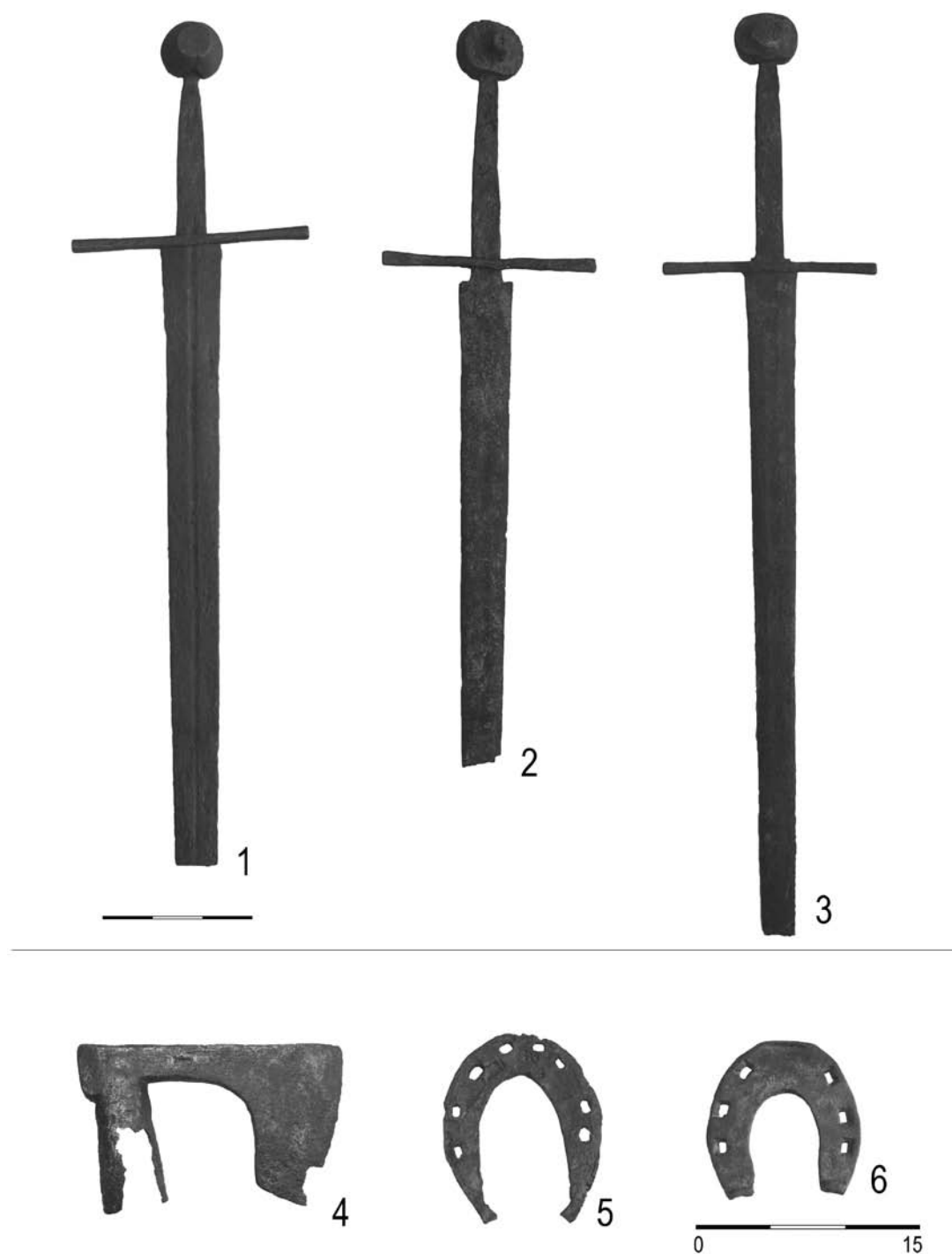

Tabla 7. Arheološki nalazi kasnog srednjeg vijeka (izradio: Robert Čimin).